

8. Копнина Г. А. Речевое манипулирование: [учебн. пособ.] / Г.А. Копнина. – М.: Флинта, 2008. – 176 с.
9. Кутуза Н.В. Короткий асоціативний словник рекламних слоганів / Н.В. Кутуза, Т.Ю. Ковалевська. – Одеса: Астропринт, 2011. – 80 с.
10. Назайкин А. Рекламный текст в современных СМИ: практич. пособие / А.Назайкин. – М.: Эксмо, 2007. – 352 с.
11. Рюмшина Л.И. Манипулятивные приёмы в рекламе: учебн. пособие / Л.И. Рюмшина. – М.: МарТ; Ростов н/Д: МарТ, 2004. – 240 с.
12. Сергеев С. Социальная реклама. Искусство воздействия словом / С.Сергеев. – Самара: Бахрах-М, 2006. – 288 с.
13. Социальная реклама / Л.М. Дмитриева, Ю.С. Бернадская, Т.А. Костылева, С.С. Марочкина, Н.В. Ткаченко; под ред. И.Л. Дмитриевой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 271 с.
14. Ценёв В.В. Психология рекламы. Реклама, НЛП и 25 кадр / В. В. Ценёв. – СПб.: Речь, 2007. – 224 с.
15. Черепанова И. Заговор народа. Как создать сильный политический текст / И.Черепанова. – М.: КСП+, 2002. – 464 с.
16. Черепанова И. Стрела времени. Направленная энергия мира / И.Черепанова. – М.: Профит Стайл, 2009. – 576 с.

УДК 811.161

РЕДЕРИВАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Левун Н.В., к. філол. н., доцент

Дніпропетровський національний університет

У статті розглянуто редеривацію як один із способів словотворення в українській мові. Описано словотвірні класи редериватів та їхні функціональні особливості.

Ключові слова: деривація, способи словотворення, редеривація, зворотне словотворення.

Левун Н.В. РЕДЕРИВАЦИЯ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ / Днепропетровский национальный университет, Украина.

В статье рассмотрена редеривация как один из способов словообразования в украинском языке. Описаны словообразовательные классы редериватов и их функциональные особенности.

Ключевые слова: деривация, способы словообразования, редеривация, обратное словообразование.

Levun N.V. BACK-FORMATION IN UKRAINIAN LANGUAGE / Dnipropetrovsk State University, Ukraine.

The article deals with back-formation as one of the ways of word-formation in the Ukrainian language. Word-formation classes of re-derived words and their functional peculiarities have been described.

Key words: derivation, back-formation means, back-formation.

Перші згадки про випадки зворотного словотворення знаходимо в праці “язык” американського лінгвіста Л. Блумфілда, який відзначив це явище в англійській мові, навівши приклади скорочення (усічення) твірних слів і появу похідних, які структурно простіші і сприймаються як мотивувальні для тих слів, від яких вони утворилися [2, с. 451].

Подібні приклади наводяться у працях з романського мовознавства, зокрема Н.Д. Арутюновою на матеріалі іспанської мови [1, с. 47]. Відомі випадки усічення суфіксів і в польській мові, де такі утворення мають або негативне оцінне значення: *plotkarka* “пліткарка” > *plotkara*; або збільшувальне: *ksiega* “велика книга” від *ksiazka* “книжка” та ін. [17, с.53].

Значний інтерес до зворотного словотворення виявили російські мовознавці М.М. Шанський, І.С. Улуханов, В.В. Лопатін, Г.І. Ріхтер. Дослідники словотвору відзначають, що редеривація становить собою оригінальний, але непродуктивний спосіб у сфері морфологічного словотворення. Огляд праць переважно російських мовознавців, у яких розглядається редеривація, дає можливість з’ясувати суть названого способу словотворення і в українській мові.

Російський мовознавець М.М. Шанський у праці “Очерки по русскому словообразованию” пише: “Особливий вид морфологічного словотворення становить зворотне словотворення (back formation), яке можна назвати також редеривацією. Під зворотним словотворенням слід розуміти таке породження слів, за допомогою якого нове слово утворюється від існуючого не у вигляді похідного, а у вигляді твірного” [18, с. 291]. Учений

підкреслює, що цей вид морфологічного словотворення супроводжується явищем ускладнення основи вихідного слова: виникають інверсивні за своїм характером словотвірні зв'язки між справді твірними і утвореними словами, а вихідна лексична одиниця за аналогією етимологічно “переосмислюється”. Останнє призводить до того, що шляхом зворотного словотворення виникають такі слова і основи, які етимологічно “незаконні” [Там само].

Специфіку зворотного словотворення М.М. Шанський вбачає в тому, що “за допомогою цього способу словотворення заповнюється не четверта (пор. *стратосфера: стратонавт = космос: космонавт*), а третя клітинка словотвірного квадрата (пор., рос. *дом: домик = зонти: зонтик*), тобто відбувається не деривація останнього члена квадрата на базі заданого передостаннього за моделлю з другим і першим, а виділення невідомого передостаннього члена з останнього за аналогією з першим і другим, причому структура останнього члена “народно етимологічно” прирівнюється до структури другого” [Там само].

Зроблений ученим півстоліття тому висновок про те, що редеривація в словотвірному аспекті, по суті, ще не вивчалася, є актуальним і сьогодні. Факти зворотного словотворення, які вже відомі в етимологічній літературі, повністю поки не зібрані і не проаналізовані. “Може видатися, – зазначав дослідник, – що в цьому випадку нам доводиться мати справу з лінгвістичними курйозами, а не з певним – нехай непродуктивним у цілому, але все ж діючим – морфологічним способом словопородження: занадто вузьке й екзотичне коло слів, які зазвичай наводять як ілюстрації” [18, с. 292].

Російський мовознавець І.С. Улуханов під зворотним словотворенням, або регресивною деривацією (редеривацією), розуміє процес утворення нових слів шляхом відсікання суфіксів, префіксів або просто фонем, які не мають значення, тобто усічення основ мотивувальних (твірних) слів [17, с. 52]. Слово, створене таким способом, відрізняється від вихідного тільки тим, що в ньому відсутня якась кількість фонем, що знаходилися на початку або в кінці основи вихідного (мотивувального) слова. У мові так створюються головним чином okazionalizmi, слова, утворювані (а не відтворювані) мовцем чи тим, хто пише, і незакріплені в мові.

За допомогою усічення суфікса (або відрізка, що за складом фонем дорівнює суфіксу, але позбавленого значення) утворюються, як вважає вчений, тільки іменники і лише від іменників. Найчастіше усікається *-к(а)*, яке в усічених словах не є зменшено-пестливим суфіксом, а лише нагадує таку морфему в інших демінутивах, що й створює умови для зворотного творення okazionalizmi російської мови, наприклад: *пуха* (від *пушка*), *сыроега* (від *сыроежка*), *лягуш* і *лягуша* (від *лягушка*) тощо.

Відомий дериватолог В.В. Лопатін, характеризуючи способи okazionalizmi словотворення, говорить про досить оригінальний, але рідкісний шлях створення нового слова – зворотну деривацію. Як ілюстративний матеріал учений наводить приклади okazionalizmi із творів В.Маяковського: *нянь* і *свин*. “Як тільки у слова *няня*, – пише дослідник, – виникає “чоловічий двійник”, воно... перетворюється (зрозуміло, лише okazionalizmi, не в мові, а в мовленні, в цьому контексті) з простого немотивованого слова в мотивоване з нульовим суфіксом. У нього з'являється okazionalizmi мотивувальне – *нянь*. Таке словотворення, коли новим словом є не мотивоване слово, а мотивувальне, можна назвати зворотним. У результаті його видозмінюється, поновлюється словотвірна форма старого, наявного в мові, слова (у цьому випадку – слова *няня*), яке з немотивованого стає мотивованим” [10, с. 128-129]. Такому сприйняттю okazionalizmi слова допомагає наявність у мові словотвірних пар типу *кум – кума* та інших.

На думку дослідника, зворотне словотворення досить поширене в мовленні дітей. К.Чуковський у відомій книжці “От двух до п'яти” зазначав, що діти нерідко “усікають” кінці основ іменників *-к(а)*, *-чик*, які сприймаються ними як зменшено-пестливі суфікси. Таким чином створюється начебто “нормальне”, не зменшувальне слово. Від *подушка* утворюється *подуха*, від *лошадка* – *лошада*, від *сыроежка* – *сыроега*, від *ложка* – *лога*, від *одуванчик* – *одуван* тощо; причому співвідношення, наприклад, між словами *лога* і *ложка* – таке ж, як між *книга* – *книжка*, з чергуванням *г – ж* перед суфіксом *-к(а)* [10, с. 131].

Бувають досить рідкісні випадки, коли слова, що виникли шляхом зворотного словотворення, входять у мову, стають загальноновживаними. “Класичний” і давній приклад тому – слово *зонти*. Спочатку в російську мову на початку XVIII ст. з голландської мови було запозичено *зонтик* (голландське *zonnedek*, буквально дах від сонця), і лише пізніше воно було осмислене як зменшувальне, у ньому виділився суфікс *-ик* (пор. *домик*, *столик*) і виникло мотивувальне слово *зонти*. Від того часу, коли це слово закріпилося в мові, стала загальноновживаною і мотивованість слова *зонтик*, а до того часу воно було, природно, тільки okazionalizmi мотивованим.

В енциклопедії “Українська мова” наводиться таке визначення цього способу словотворення: “Зворотна деривація, редеривація – різновид морфологічного способу словотворення, наслідком якого є лексична одиниця, що за структурою простіша від твірного слова” [16, с. 185]. Авторка цієї словникової статті Н. Ф. Клименко наводить приклад зворотного деривата іменник *дояр*, що утворений від слова *доярка*. Редериват має простішу будову і сприймається як хронологічно первісний. Дослідниця відзначає, що зворотна деривація належить до непродуктивних способів словотворення і простежується при діахронічному підході до

словотвірних явищ: історично: *зонтик* > *зонт*, *дрейфувати* > *дрейф*, у сучасній мовній системі – *зонт* > *зонт-ик*, *дрейф* > *дрейф-увати* [Там само].

Сучасний дослідник українського словотвору А.Нелюба, аналізуючи явище утинання слів як вияв формальної економії в словотвірній номінації, підкреслює дискусійність цього питання. Вивчення утинання і його результатів, зазначає вчений, відбувалося в зіткненні протилежних, іноді альтернативних думок, у сплутуванні й непослідовності використання відповідних термінів. Ускладнювала проблему й близькість утинання до таких явищ, як нульова суфіксація, *редеривація* [підкреслення наше – Н.Л.], універбація, конденсація, їхнє перехрещування, накладання, подібність на різних рівнях мови [12, с. 182-183]. З цієї тези випливає важливий для нас висновок про те, що зворотне словотворення формально подібне до всіх інших видів утинання, чи усічення, у сфері лексичної деривації.

У навчально-методичній літературі [6; 7; 13] редеривація як спосіб словотворення не розглядається. Згадку про регресивний спосіб словотворення у зв'язку з нульсуфіксацією знаходимо у навчальному посібнику Л.Вакарюк і С.Панцьо. Автори цієї праці, характеризуючи афіксальні способи словотворення, зазначають: "...деякі із способів у науковій та навчальній літературі визначаються по-різному. Це стосується, насамперед, нульової суфіксації, яка у науковій літературі окреслюється як усічення, *регресивний спосіб* [підкреслення наше – Н.Л.], *безсуфіксний*, *безафіксний*" [3, с. 140].

Отже, зворотне словотворення формально дуже нагадує інші способи словотворення, у яких не бере участі матеріально виражений афікс. До того ж акт словопородження супроводжується таким морфологічним явищем, як усічення твірної основи. Лише наслідки такого усічення інші, ніж у процесі творення слів нульсуфіксальним чи подібними способами. Усічене слово починає сприйматися не як похідне, а твірне для того слова, яке усіклося.

Аналіз прикладів, частково вибраних із мовознавчої літератури, але в більшій мірі дібраних нами з лексикографічних праць, де фіксуються лексичні інновації останніх десятиліть, дозволив виявити найбільш стійкі типи зворотного словотворення в українській мові.

Лексико-граматичний характер досліджуваного матеріалу дозволяє розподілити його за такими словотвірними класами: відсубстантивні іменники; відад'єктивні іменники; дієслова, похідні від (складних) іменників; незворотні дієслова, похідні від зворотних.

Серед відсубстантивних редериватів традиційно виділяються: *зонт* (від *зонтик*), *дояр* (від *доярка*), *фляга* (від *фляжка*). Наведені слова мають статус літературно-нормативної лексики. Ми можемо доповнити цей ряд словом *колготи* (від *колготки*), яке ще не фіксується словниками, але є досить поширеним у розмовному мовленні і в мові художньої літератури (пор., наприклад, назву новели Є.Кононенко "Нові колготи"). Як редериват слід трактувати лексичний неологізм *герменеет*, утворений зворотним шляхом від *герменевтика*, зафіксований у словнику новотворів української мови Г. Віняр та Л. Шпачук [5, с. 34].

Особливу модель редеривата становить слово *волоцюжник*, похідне від *волоцюзтво*. Особа, яка має стосунок до волоцюзтва [11, с. 27]. І хоча воно за структурою не простіше за твірне слово, як це буває зазвичай із похідними, утвореними зворотним способом, однак напрям словотвірної мотивації вказує на те, що агентивний іменник утворено від абстрактного іменника, а не навпаки, що є нормою для українського словотворення, пор.: *волоцюга* – *волоцюзтво*, *боягуз* – *боягузтво* та ін.

Утворення іменників від прикметників регресивним способом є досить продуктивним явищем. У першу чергу відзначимо ті відад'єктивні редеривати, які в сучасній мові одержали характер літературної норми:

примітив 'те, що відзначається низьким або початковим ступенем розвитку. // Те, що відзначається збідненістю, поверховістю' [4, с. 939] – від *примітивний*;

норматив 'показник норм, згідно з якими проводиться певна робота або здійснюється, виконується щонебудь' [4, с. 626] – від *нормативний*;

факультатив 'понадпрограмний, необов'язковий навчальний курс, необов'язкове для відвідування заняття' [4, с. 1314] – від *факультативний*;

стаціонар 'заклад постійного типу (на відміну від пересувного або тимчасового). // Лікувальний заклад з постійними ліжками для хворих. // Форма очного навчання у вищому навчальному закладі, технікумі' [4, с. 1191] – від *стаціонарний*;

серйоз 'те саме, що серйозність'. ** На [повному] серйозі з повною серйозністю [4, с. 1117] – від *серйозний*;

офіціоз 'періодичне видання, що офіційно не є органом уряду або правлячої партії, але виражає їхні погляди' [4, с. 691] – з *офіціозний*;

нейтрал '1. Нейтральна держава. 2. Людина, що займає позицію невтручання' [4, с. 605] – від *нейтральний*;

ексклюзив ‘те, що існує в єдиному екземплярі, вигляді, що призначене для кого-, чого-небудь’ [4, с. 257] – від *ексклюзивний*;

екстрем зах. Крайність [4, с. 259]. Очевидно, утворено зворотним способом від *екстремальний* у значенні ‘який вирізняється крайніми фізичними показниками; дуже значний, надзвичайний за своїм проявом, силою, величиною і т. ін.’;

астрал ‘в окультизмі: особливий стан заглиблення у себе, за якого духовна сутність людини переміщується за межі навколосемного простору’ [4, с. 26] – з *астральний*. У жаргонній лексиці слово *астрал* означає ‘тимчасове віддалення від дійсності за допомогою наркотику або алкоголю’ [16, с. 38].

Усі перелічені субстантивні утворення наводяться у Великому тлумачному словнику сучасної української мови (2001 р.), деякі зі стилістичною поміткою *розмовне* або *спеціальне*.

Про те, що аналізована модель зворотного словотворення є продуктивною, свідчить поява редериватів, які фіксуються у словниках нових слів, словниках молодіжного сленгу, словниках жаргонізмів та в усному мовленні:

маргінал – від *маргінальний*. ‘Особа, що має ознаку маргінального’ [11, с. 67]. Наприклад: *ставити на маргіналі* на зразок лимонівців ризиковано і неперспективно (1+1, ТСТ, 30.07.06);

алюзив – від *алюзивний*. ‘Натяк на загальновідомий історичний, літературний чи побутовий факт’. Наприклад: *Подеколи трапляються також казкові алюзиви*” [5, с.7];

гомосексуал (усне мовлення) ‘особа, схильна до гомосексуалізму’, ‘те саме, що гомосексуаліст’ – від *гомосексуальний*;

бісексуал (усне мовлення) ‘особа, яка має статевий потяг до сексуальних контактів із представниками обох статей’ – від *бісексуальний*;

нетрадиціонал – від *нетрадиціональний*. ‘Особа нетрадиціональної сексуальної орієнтації (збоченець)’ [11, с. 81]. Наприклад: *У листі до нетрадиціоналів представники МЗС зазначили... Тепер нетрадиціонали чекають листа від Юценка. Лояльне ставлення МЗС до нетрадиціоналів кладе пляму на...* (СТБ, Вікна-Новини, 06.11.06);

віртуаль – від *віртуальний* [5, с. 29];

відфразема – від *відфраземний*. ‘Відфраземне утворення’ [5, с. 28];

позитив (усне мовлення) – від *позитивний*. ‘Опредметненість того, що має ознаки позитивного’;

негатив (усне мовлення) – від *негативний*. ‘Опредметненість того, що має ознаки негативного’. Останні два слова наводяться в тлумачних словниках лише як спеціальні назви із фотосправи: *негатив* – зображення на світлочутливій плівці чи пластинці, у якому світлі місця знімка виходять темними, а темні – світлими. // Плівка чи пластинка з таким зображенням [4, с. 595]; *позитив* – передруковане з негатива фотографічне зображення, на якому світлі й темні місця сфотографованого об’єкта відповідають дійсності [4, с. 835]. Як бачимо, словники фіксують конкретне предметне значення цих слів, а наведені нами редеривати мають абстрактне значення опредмеченої ознаки;

конструктив – від *конструктивний*. ‘Опредмеченість того, що має ознаки конструктивного’ [11, с. 57]. Наприклад: *Потім почалася тягтися ця дискусія, в якій було мало конструктиву, в основному емоції* (ЛУ, 50/04, с. 1);

фігуратив – від *фігуративний*. ‘Збірна назва всього, що має ознаку фігуративного’ [11, с. 127]. Наприклад: *Французька весна у Києві відкрилася лазерним шоу на Майдані Незалежності і вже наступного дня продовжилася іншим шоу – народу явили давно обіцяних Ерро, Пітера Кладена і Жака Монорі – трьох китів, монстрів і ще бозна-кого французького накративного фігуративну – власними персонами* (ПіК, 14/04, с. 42).

У монографії Ж. В. Колоїз наводиться також приклад окаянізму *моторош* [8, с. 139], який ми трактуємо як редериват від *моторошний*.

Розглядувану модель зворотного словотворення (іменники, похідні від прикметників) становлять собою також окаянізми *наїв* – від *наївний*, *монотон* – від *монотонний* і часто вживаний неологізм *інтим* – від *інтимний*. Твірні прикметники *примітивний*, *інтимний*, *наївний* тощо до появи похідних *примітив*, *наїв*, *інтим* і под. визнаються як слова із зв’язаними основами. У результаті зворотного словотворення ці прикметники „пережили” дезафіксацію основ і через кореляти *примітив*, *наїв*, *інтим* наблизилися до своїх словотвірних джерел.

Серед дієслів, утворених способом редеривації, певною активністю відзначаються похідні вербатииви від складних іменників з суфіксом *-нн-я*, наприклад: *працевлаштувати* – від *працевлаштування*. Влаштувати на

роботу; дати кому-небудь роботу [4, с. 919]. Показовим є той факт, що Словник української мови в 11 тт. дієслова *працевлаштувати* не фіксує, у VII томі (1976 р.) подано тільки іменник на *-ня*. Сучасний же тлумачний словник за редакцією В.Т. Бусела (2001 р.) наводить не лише редериват *працевлаштувати*, а й його видовий корелят *працевлаштовувати* та зворотні форми *працевлаштовуватися* – *працевлаштуватися*. Хронологія лексикографічного фіксування дієслова *працевлаштовувати* переконливо свідчить про його словотвірну похідність від абстрактного іменника, а отже, це типовий приклад редеривата, який у сучасній мові набув статусу літературно-нормативного слова.

Аналогічно утворюються складні дієслова-редеривати, які мають характер okazіоналізмів: *віршописати* – від *віршописання*. ‘Займатися *віршописанням*’ [9, с. 26]. Наприклад: *Ходіння і літання віршопишуть і яснобачать весь Бернадський шлях, де чумаки планету на возах везуть із сіллю у майбутню тищу* (В. Рябий); *кровозмішати* – від *кровозмішення*. ‘Здійснити *кровозмішення*’ [11, с. 60]. Наприклад: *Зеряями гуртуються шакали. І мудрує в бочці Діоген: Ще вони не всіх **кровозмішали**. Бо живучий це козацький ген* (М.Негода).

Досить продуктивним є творення складних дієслів від складних іменників на *-ня* з першою складовою частиною *само-*: *самознищуватися* – від *самознищення* [5, с. 111]; *самовоскреснути* – від *самовоскресіння* [5, с. 111]; *водохреститися* – від *водохресть*. ‘Бути місцем Водохрестя, підпадати обрядові водохрестя’ [11, с. 25]. Наприклад: *Коріння наше – із подільських сфер, де **водохреститься** нескорений Дністер, де Медобори стереже бобер, Дунаївці впадають у Дністер...* (В. Грабовський).

Рідкісним явищем є творення зворотним способом (усіченням префікса) дієслова від іншого конфіксального відсубстантивного дієслова: *росити* – від *о-росити*. Редериват означає недоконану дію, виражену дієсловом *оросити* [11, с. 110]. Наприклад: *Але там, де щось і є, люди не рвуться до землі, не хочуть **оросити** її потом, а **росять** тільки прокльонами* (ЛУ, 3/04, с. 1).

Переважна більшість розглянутих редериватів не становить собою фактів мови, а реалізується в мовленні як okazіоналізми, наприклад: *моторош*, *віршописати*, *самознищуватися* та ін. Сферою їх використання є публіцистичний, художній і розмовний стилі української мови.

Проаналізовані факти свідчать, що способом редеривації також можуть творитися термінологічні назви, які репрезентують науковий стиль, наприклад: *алюзив*, *герменевт*, *відфразема*.

Серед редериватів наявні лексеми, що набули статусу літературно-нормативних, вони фіксуються у загальномовних словниках як стилістично нейтральні: *стаціонар*, *факультатив*, *примітив*, *ексклюзив*, *норматив*, *офіціоз*, *зонт*, *фляга*, *дояр*.

Отже, слова-редеривати поповнюють лексичний склад української мови, а спосіб їх творення становить собою досить оригінальний, хоча й непродуктивний порівняно з іншим різновидами морфологічного словотворення, шлях породження похідних слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арупонова Н.Д. Очерки по словообразованию в современном испанском языке / Н.Д. Арупонова – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 151 с.
2. Блумфилд Л. Язык [Пер. с англ.] / Л.Блумфилд – М.: Прогресс, 1968. – 607 с.
3. Вакарюк Л.О., Панцьо С.Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір: Навч. посібник / Л.О. Вакарюк, С.Є. Панцьо. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 184 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел] – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
5. Віняр Г.М., Шпачук Л.Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г.М. Віняр, Л.Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – 181 с.
6. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / В.О. Горпинич. – К.: Вища шк., 1999. – 207 с.
7. Земская Е.А. Современный русский язык. Словообразование / Е.А. Земская – М.: Просвещение, 1973. – 304 с.
8. Колоїз Ж.В. Українська okazіональна деривація [Монографія] / Ж.В. Колоїз – К.: Акцент, 2007. – 311 с.
9. Лексико-словотвірні інновації (2007): Словник / К.Коротич, С.Лук’яненко, А.Нелюба та ін.; за ред. А.Нелюби. – Харків: ХІФТ, 2009. – 172 с.

10. Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): Словник. – Харків: Майдан. – 144 с.
11. Лопатин В.В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования / В.В. Лопатин. – М.: Наука, 1973. – 152 с.
12. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови / А.Нелюба. – Х., 2007. – 302 с.
13. Немченко В.Н. Современный русский язык. Словообразование / В.Н. Немченко. – М.: Высш. шк., 1984. – 255 с.
14. Рихтер Г.И. Обратное словообразование в русском языке / Г.И. Рихтер // Проблемы словообразования русского и украинского языков: Сборник статей. – К. – Донецк: Вища шк., 1976. – С.110-122.
15. Ставицька Л. Український жаргон. Словник / Л.Ставицька. – К.: Критика, 2005. – 496 с.
16. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
17. Улуханов И. С. Обратное словообразование / И.С. Улуханов // Русская речь. – 1977. – № 2. – С. 51-57.
18. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию / Н.М. Шанский. – М.: МГУ, 1968. – 310 с.

УДК 811.116.2

АСОЦІАТИВНО-МЕТАФОРИЧНИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТУ *ВОГОНЬ* У ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Литвин І.М., к. філол. н., доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

У статті досліджується асоціативно-метафоричний компонент концепту *ВОГОНЬ* – одного з домінуючих у поетичній картині світу Лесі Українки. Характеризуються асоціативні механізми метафор і порівнянь, використані у творах поетеси. Аналізуються роль та місце стихії вогню у баченні та позначенні світу Лесею Українкою.

Ключові слова: метафора, концепт, донорська сфера.

Литвин И.Н. АССОЦИАТИВНО-МЕТАФОРИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ КОНЦЕПТА *ОГОНЬ* В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ЛЕСИ УКРАИНКИ / Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого, Украина.

В статье исследуется ассоциативно-метафорический компонент концепта *ОГОНЬ* – одного из доминирующих в поэтической картине мира Лесы Украинки. Характеризуются ассоциативные механизмы метафор и сравнений, использованные в произведениях поэтессы. Анализируются роль и место стихии огня в видении и обозначении мира Лесей Украинкой.

Ключевые слова: метафора, концепт, донорская зона.

Irina Litvin. ASSOCIATIVE-METAPHORICAL COMPONENT OF THE CONCEPT FIRE IN THE WORKS OF LESYA UKRAINKA / Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi, Ukraine.

The article studies associative-metaphorical component of the concept FIRE - one of the dominant in the poetic world of Lesya Ukrainka. In this paper we analyse associative mechanism of metaphors and similes that are employed in the works of the poetess. The role of concept FIRE describes in poetry of Lesja Ukrainka.

Key words: metaphor, concept, donor sphere.

Антропоцентричне спрямування сучасного мовознавства визначає потребу дослідження індивідуальної картини світу творчої особистості. Складовою концептуальної картини світу є концепт – інформаційна структура свідомості, різносубстратна за способами формування і представлення знань про певні об'єкти та явища й закріплена за певним знаком (Ю.Апресян, Д.Ліхачов, О.Кубрякова, М.Нікітін, В.Телія, О.Селіванова, Р.Павільоніс, О.Бабушкін, В.Маслова, Ю.Степанов, З.Попова, І.Стернін, Г.Гачев, А.Вежбицька, Р.Джекендофф, Ф. Джонсон-Лерд та ін.).

У сучасній лінгвістиці тексту та когнітивній поезиці розробляється поняття художнього (С.Аскольдов), або текстового (В.Никонова, О.Кагановська), концепту, який характеризує “авторський вибір концептуальних пріоритетів і формує індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, що визначається